

До 60-річчя від дня народження
В. С. Чишка

ТАЛАНТ МИСЛИТИ, ЖИТИ ТА ПРАЦЮВАТИ

У червні 2011 р. Віталію Сергійовичу Чишку — докторові історичних наук, професору, засновникові та першому директору Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського мало б виповнитися 60 років. Спадщина, залишена В. С. Чишком у розвиткові біографічних досліджень, спонукає його колег і однодумців, дослідників-біографістів із усіх регіонів України знову і знову звертатися до цієї непересічної постаті.

Яскрава особистість лідера, талант мислити, жити та працювати, керуючись найвищими категоріями буття, жага постійного руху уперед і пошуку нового, неймовірна працездатність, креативність натури, нестандартність підходів до постановки та реалізації наукових і науково-організаційних проблем, життєлюбність і щира теплота ставлення до людей — всі ці риси, що гармонійно поєдналися у Віталієві Сергійовичі, передумовили його шлях до наукових звершень і високу пошану та любов до нього всіх тих, хто знав і співпрацював із ним.

Заради справедливості не можна не сказати, що не лише вітчизняна біографістика чимало завдячує розумові й енергії, винятковим організаторським здібностям цієї невгамовної та щедрої душі людини. Обіймаючи посаду вченого секретаря Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України впродовж першого десятиліття незалежності України, В. С. Чишко доклав багато зусиль до розвитку організаційної структури соціогуманітарних досліджень у цілому, розширення їх проблемно-тематичного діапазону відповідно до завдань утвердження гуманітарної сфери молодій суверенній державі, здобуття нею інтелектуальної незалежності, створення нових і модернізації існуючих установ Академії. Нині можна з певністю стверджувати, що саме ця праця закономірно привела В. С. Чишка до важливого повороту на власному шляху вченого, надихнула взятися за справу, яка справді стала головною в його житті.

У непростих умовах 90-х рр. ХХ ст., коли у середовищі науковців відбувалася переоцінка цінностей, йшло осмислення нових дослідницьких завдань і перспектив розвитку вітчизняної гуманітаристики, він одним із перших зумів по-справжньому оцінити необхідність повномасштабного відновлення вітчизняної традиції біографічних досліджень, зокрема — підготовки до-

відкових біографічних видань. Адже, саме біографічні публікації чи не найбільше сприяли на той час поверненню вітчизняному минулому його людських вимірів, так необхідних для відродження й утвердження гуманістичних ідеалів громадянського суспільства в Україні, здобуття народом духовної опори в діях попередніх поколінь.

До відновлення та розвитку біографічних досліджень у першому десятилітті незалежності України докладали зусиль чимало дослідників — як фахових учених так і, особливо, літераторів, журналістів, аматорів-краєзнавців. Проте безперечною науковою заслугою В. С. Чишка стало остаточне утвердження української біографістики, як окремого наукового напрямку та самостійної історичної дисципліни, з власною теоретичною та методичною базою, інституціональною структурою. Першим важливим кроком В. С. Чишка на цьому шляху стало обґрунтування необхідності створення у складі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського спеціалізованого дослідницького підрозділу — спочатку відділу (1993), а згодом — Інституту біографічних досліджень (1994). Він мислився вченим як безпосередній продовжувач справи Біографічної комісії УАН-ВУАН, котра впродовж 1918–1932 рр. працювала над створенням фундаментального біографічного словника діячів України. Наступним кроком стало написання В. С. Чишком узагальнюючої праці «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України» (К., 1996) та захист ним докторської дисертації «Біографістика як галузь історичної науки: історіографія та методологія» (1997).

В. С. Чишко був відчайдушним максималістом. У дуже нелегкі часи економічної кризи 90-х рр., за відсутності належного фінансування та технічного забезпечення досліджень, він вірив в успіх розпочатої праці та своєю вірою надихав колектив. На початку діяльності Інституту біографічних досліджень шлях до багатотомного національного біографічного зводу здавався відносно близьким. Під керівництвом В. С. Чишка було напрацьовано теоретико-методологічні засади створення Українського біографічного словника, розроблено й опубліковано його Редакційну інструкцію та пакет інших методичних документів, започатковано продовжуваний науковий збірник «Українська біографістика». На основі розроблених Інститутом біографічних досліджень методичних засад в Україні підготовлено цілу низку регіональних і тематичних біографічних словників.

Проте бурхливе піднесення наукових біографічних досліджень, що розпочалося від середини-кінця 90-х рр. і нині невпинно йде по висхідній, внесло суттєві корективи в самі уявлення про кількісні параметри майбутнього національного біо-

графічного зводу та часові перспективи його підготовки. Стало зрозумілим, що ставити питання безпосередньо про створення справді фундаментального багатотомного національного біографічного словника нині дещо зарано. Він об'єктивно не може бути успішно впорядкований у період, коли зусиллями дослідників із усіх регіонів України щороку відроджуються із забуття тисячі й тисячі нових імен наших попередників — діячів освіти, науки, культури та мистецтва, національно-визвольного руху. За таких умов кожний підготовлений за абетковим принципом том національного біографічного словника безнадійно застарівав би, ще не дійшовши до друкарського верстата.

Життя дуже швидко визначило нові пріоритети. На самому зламі тисячоліть у світовій словниково-енциклопедичній практиці розпочався стрімкий перехід до формування великих електронних довідково-біографічних ресурсів — словників, так званих біографічних архівів і баз даних, що інтегрують напрацювання цілих національних біографічних шкіл упродовж століть їх розвитку та функціонування, створюють абсолютно нові можливості для пошуку біографічних матеріалів і оперування ними, вироблення на основі цього нових знань про минуле. Відкриті для користувачів електронних інформаційних мереж національні біографічні архіви країн із найбільш розвинутою біографічною традицією — Німеччини, Великобританії, Франції, Італії, США, Росії нараховують нині біографічні статті та матеріали про десятки і навіть сотні тисяч співвітчизників. Наукова прозорливість В. С. Чишка, його вміння бачити далекі перспективи наукового поступу послужили тому, що він, розпочинаючи справу підготовки фундаментального національного біографічного зводу ще за часів відсутності сучасних досконалих комп'ютерних програм, коли, власне й Інтернет ще не набув значення всесвітньої науково-інформаційної мережі, передбачав розвиток подій саме у напрямі створення біографічного зводу у електронному вигляді. Більше того, спрямувавши від самого початку зусилля колективу Інституту біографічних досліджень на формування розгалуженої електронної бази даних «Українська біографістика», що містила також біобібліографічну базу, В. С. Чишко заклав підвалини послідовної й органічної її трансформації у систему електронного біографічного архіву.

У цьому плані, розроблена колективом Інституту біографічних досліджень уже по смерті В. С. Чишка концепція фундаментального електронного Українського національного біографічного архіву, що втілюється нині у життя спільно з науковцями Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, є безпосереднім розвитком і продовженням напрацювань засновника інституту.

Віталій Сергійович Чишко залишив у пам'яті вчених-гуманитаріїв яскравий слід як науковець різнобічний і талановитий. Його перу належало понад сто п'ятдесят наукових праць. Чимало з них вийшли друком у Польщі, Болгарії, Румунії, Греції, Чехії, Канаді, Німеччині, США. В. С. Чишко був активним учасником українських і міжнародних наукових конференцій, конгресів, форумів, таких як Міжнародна наукова конференція, присвячена відродженню української освіти та науки (Іллінойс, США, 1993), XI Міжнародний з'їзд славистів (Братислава, Словаччина, 1993), VII Конгрес Міжнародної асоціації із вивчення країн Південно-Східної Європи (Салоніки, Греція, 1994), Міжнародна наукова конференція «Російська, українська та білоруська еміграція у Чехословаччині між двома світовими війнами» (Прага, Чехія, 1995), Міжнародна наукова конференція «Росія-Україна: ключові проблеми в історії взаємовідносин» (Москва, Росія, 1996), IV Міжнародний конгрес українців (Одеса, Україна, 1999) та багато інших.

В. С. Чишко був талановитим вихователем наукової молоді. За своє коротке життя він встиг підготувати 6 кандидатів наук. Співкування з ним допомогло знайти власний шлях у науці багатьом академічним працівникам та університетським викладачам.

Гостро відчуваючи свою громадянську причетність до культурного відродження України, В. С. Чишко брав найактивнішу участь у діяльності численних наукових товариств, науково-координаційних рад, комітетів і комісій, зробивши своєю невідомою працею вагомий внесок у підтримку розвитку багатьох напрямів соціальних і гуманітарних наук, сприяючи формуванню нового демократичного світосприйняття й утвердженню сучасних форм наукового співробітництва. Його було обрано до складу Українського комітету славистів, Бюро Українського національного комітету з вивчення та поширення слов'янських культур, призначено генеральним секретарем Національного комітету істориків України; членом Головної редакційної ради семитомної «Енциклопедії української діаспори», редколегій продовжуваного збірника «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», серії «Соціальні та гуманітарні науки» українського реферативного журналу «Джерело», наукових часописів «Бібліотечний вісник», «Пам'ять століть», щорічників «Україна дипломатична», науково-популярного та літературного альманаху «Історичний календар», «Записок Історико-філологічного товариства Андрія Білецького», продовжуваного наукового видання «Мова і культура»; відповідальним редактором збірника наукових праць «Українська біографістика»; членом спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського та

Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Експертної ради ВАК.

Життя Віталія Сергійовича обірвалося несподівано, на високому злеті творчих можливостей. Залишилося нереалізованим чимало з його особистих творчих планів. В останні роки він мріяв про нову велику книгу, присвячену долі людини у вітчизняній історії. Йому не судилося побачити і цілу низку започаткованих ним видань — перші випуски бібліографічного покажчика джерел із української біографістики, «Матеріалів до Українського біографічного словника», «Реєстру імен Українського біографічного словника». Проте залишилося головне — згуртований ним колектив, який у сучасних умовах продовжує справу засновника Інституту біографічних досліджень, атмосфера творчих дискусій і спільного пошуку шляхів розв'язання складних методичних і організаційно-технічних проблем, які по-новому постають на кожному етапі просування вперед до омріяної Віталієм Сергійовичем мети — створити в Україні біобібліографічний звод, гідний великої європейської нації.

Велике значення для справи збагачення теоретико-методологічних і організаційно-практичних засад біографічних досліджень в Україні мало започаткування у 2005 році щорічних читань із історичної біографістики, присвячених пам'яті Віталія Сергійовича. Вони дали змогу об'єднати навколо Інституту біографічних досліджень широке коло фахівців із проблем історичної біографістики та літературної біографіки, біобібліографії, бібліотечного біографознавства, підготовки довідкових біографічних видань. Сьогодні метою колег і послідовників В. С. Чишка є створення на основі застосування новітніх мережових технологій фундаментального електронного національного біографічного зводу, а також консолідованого дослідницького простору біографічних досліджень, який би дав змогу плідно поєднати зусилля дослідників-біографістів із усіх регіонів України та українського зарубіжжя.

В. І. Попик